

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
Београд, 27. октобра 2015.

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ *Mythopoetic Imaginarium of J. R. R. Tolkien* (Митолошко-поетички имагинаријум Џ. Р. Р. Толкина), КАНДИДАТКИЊЕ Марије Гичић Пуслојић

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовано комисију 28. октобар 2015. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду
2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:
1. др Зоран Пауновић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2006), Филолошки факултет у Београду
2. др Александра Јовановић, ванредни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2007), Филолошки факултет у Београду
3. др Бојана Вујин, ванредни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2015), Филозофски факултет у Новом Саду
4. Кликните да бисте почели унос текста.
5. Кликните да бисте почели унос текста.
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
Кликните да бисте почели унос текста.
1. Име, име једног родитеља, презиме: Марија (Адам) Гичић Пуслојић
2. Датум рођења, општина, република: 14. 10. 1981, Београд, Србија
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: Кандидаткиња је докторске студије уписала без одбрањене магистарске тезе, на основу високог просека с редовних студија
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Кликните да бисте почели унос текста.
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<i>Mythopoetic Imaginarium of J. R. R. Tolkien</i> (Митолошко-поетички имагинаријум Џ. Р. Р. Толкина)
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикана и сл.
Докторска дисертација <i>Mythopoetic Imaginarium of J. R. R. Tolkien</i> (Митолошко-поетички имагинаријум Џ. Р. Р. Толкина), кандидаткиње Марије Гичић Пуслојић, обухвата 211 куцаних страна. Дисертација је написана на енглеском језику, и подељена је на следећа поглавља: 1. Prologue

(стр. 1-7); 2. Introduction (стр. 8-21); 3. Creating a World (стр. 22-35); 4. The Road Goes Ever On (стр. 36-46); 5. On the Brink of Truth (стр. 47-73); 6. A Question of Time (74-97) 7. A Question of Truth (98-119); 8. The Gift of Fantasy (120-134); 9. Discovering Language (135-144); 10. The Tree of Tales (145-149); 11. Down the Hobbit Hole (150-157); 12. The "New" Hobbit (158-169); 13. Quenta (of the) Silmarilion (170-187); 14. The Soup of History (188-197); 15. Conclusion (198-204). Систематично разврстана и технички беспрекорно израђена Библиографија (стр. 205-211) садржи више од две стотине библиографских јединица.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Уводни део рада аргументовано образлаже и објашњава основни предмет истраживања које је Марија Пуслојић обавила у раду на дисертацији. Тај предмет прецизно је означен као митолошко-поетичка космогонија Џ. Р. Р. Толкина, посматрана као јединствен феномен чије је митско, фантазијско и бајколично упориште у тој мери исконско да самом својом структуром пркоси класичном виду књижевног тумачења. Најгласовитија карактеристика Толкиновог опуса, аргументовано указује кандидаткиња, свакако је управо та да је реч о специфичном споју епског и фантастичног, митског и поетског, па најзад и да је реч о извесној „вештачкој“ митологији. Премда је неким од ових епитета критика каткад чак злурадо располагала, с намером да доведе у питање вредност Толкиновог опуса, парадоксално се (а парадокс често и јесте један од точкића у машинерији имагинарног) тиме није умањила величина Толкиновог поступка. Напротив, тиме се Толкиново име устоличило у савременој књижевно-теоријској мисли обезбедивши себи присталице од К. С. Луиса до Урсуле Легвин и бројних потоњих тумача који су у споју тих полова открили исконску јединственост која Толкина и издваја као савремени (можда и свевремени) митопоетски феномен.

Уводна поглавља рада темељно разјашњавају основе Толкиновог приповедног поступка. Оксфордски професор староенглеског језика и староенглеске књижевности Џон Роналд Рејел Толкин, човек који је био погођен недостатком „праве“ англосаксонске митологије (а слична судбина важи и за бројне друге изгубљене митолошке системе), латио се посла њене „реконструкције“ на нивоу књижевне саге, ослонивши се на све што је знао и о митологији и о поетици, односно о креацији као таквој, а извесно је да му ни у једној од ових области није недостајало ни знања ни инспирације. Као врсни познавалац најпре германске и нордијске митологије, ведске традиције, а и митско-религијских образаца уопште (један од ликова чак носи назив старословенског божанства), Толкин је у своју космогонију уплео онолико елемената суседних и других митологија колико се и могло очекивати да буду присутни у изгубљеном систему британске пра-вере. И управо ту где престају реални историјски извори јавља се у том књижевно-реконструктивном (суштински авантуристичком) подвигу потреба за изворима друге врсте, који у односу на ове прве могу деловати вештачки; ауторка ове дисертације, међутим, убедљиво је показала да су подједнако веродостојни,

колико са књижевно-уметничког толико и духовног аспекта, у циљу приповедања истине о човеку и свету коју су за наум морали имати и првобитни приповедачи – ти фиктивни или реални творци митова, епова и бајки. Кандидаткиња је, дакле, пратећи Толкинов глас, са завидним успехом показала да се митологија може реконструисати оним истим процесом којим је првобитно и конструисана, а који је по својој суштини духовно-приповедачки односно имагинативан. При томе је у потпуности одгонетнута и корелација коју фантазија, бајка и мит чине у садејству са романом. Многобројне су студије настале на тему митолошко-легендарних извора којима се Толкин користио у стварању своје митопоетске космогоније, као и студије о изворима и структурима измишљених језика који провејавају кроз Толкинова дела. Увелико је већ дакле јасно како, али је мање познато зашто. С тим у виду, ова је дисертација с јаким разлозима посвећена одгонетању значаја Толкиновог митопоетског поступка (као и значаја његове рецепције) и проналажењу његових законитости.

Разумевање књижевности као фикције, указује кандидаткиња у даљем току рада - није довољно да би се расплело Толкиново наративно клупко: имагинација се мора сагледати као истина да би се дошло до оне вере у духовне истине за које је Толкин сматрао да митологија садржи а митопоетика – будући креативни чин наративног типа – обзнањује и приближава. Односно, Толкинов имагинаријум није простор у којем се имагинација обликује као фикција, већ се креација препознаје као истина. Читав Толкинов опус као да је својеврсна апологија бајке као изворника истине и лепоте овог света. А проблем критичке рецепције управо се огледа у томе што су Толкинова дела сувише бајке да би се тумачила као романи, а сувише романи да би се тумачила као (модерне) бајке. На нивоу савремене популарне рецепције, не само да је екранизација Толкиновог наративног гиганта *Господара прстенова* довела до масовног интересовања за аутора и његове књижевне подвиге већ је и сâмо дело, настало средином прошлог века, полако али упорно продубљивало сопствени пут, призивајући и увлачећи читаоце под окриље своје фантазмагорије, стварајући тако читаву једну заједницу поштовалаца Толкина који су се окупили око његовог приповедачког гласа као око магнета (сетимо се Платона и његовог магнета око којег се налази инспирацијски ланац прстенова) жељни да и сами кроче у предео иза стварности и постану део свеопште бајке.

Као што је био пионир у тумачењу староенглеске књижевности па тако изнедрио прво читање Беовулфа као пева од књижевног а не само историјског значаја, Толкин је објављивањем трилогије *Господар прстенова* (1954-55) отпочео два велика одрона чије смо лавине данас сведоци: најпре, формирање епске фантастике као жанра који сучељава физичку и фиктивну историју па самим тим замагљује (и у великој мери надилази) границу између природног и натприродног (према Толкину нема ничег природнијег од света бајки); а потом и формирање социокултурног феномена „фантазијског играња улога“ (енг. 'Fantasy Role Playing'), концепта игре који је први пут забележен 1968. године у САД, две године након што је тамо објављено целокупно издање Толкинове трилогије, а који је већ током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века завредео и сопствену лудологију, односно теорију игре која му је приступила као социјалном и уметничком феномену

колаборативног и интерактивног приповедања. Експанзијом Интернета ово учествовање у приповедању пренето на глобални ниво, закључак је којим кандидаткиња окончава разматрање најсавременијих културолошких аспеката утицаја Толкиновог дела.

Ту је отворено још једно релевантно питање којим се кандидаткиња с успехом бавила у оквиру овог истраживања, а то је управо улога приповедача у контексту мита, како древног тако и модерног времена. У том се смислу најпре поставља питање постоји ли начин да и савремени човек на себе узме улогу митотворца или је оно митско занавек заробљено у прошлости? Да би се одговорило на то питање, било је неопходно сагледати однос мита и прошлости, односно на који је начин мит ситуиран унутар хронолошког система, и, уопштено говорећи, утврдити однос митског према времену као релевантној категорији. Мит, који је некад био истина, данас је само историја; стога се кандидаткиња проицљиво усредредила на питање да ли и у којој мери једна „вештачка“ творевина може да полаже право на имагинацију као истину. У ту сврху било је важно сагледати судбину мита, посебно у модерно доба, као и положај онога који у животу одржава не митски наратив већ митски карактер – митопету, у овом случају Толкина, као савременог митотворца. Кандидаткиња је, дакле, Толкинов књижевни амалгам мит/бајка/епика/фантастика сагледала кроз призму појмова времена, истине и творца/креације, у успешном настојању да проникне у суштину имагинативне потребе да се пропутује тамо и назад (поднаслов Толкиновог *Хобита*) и да се са оне стране донесе прича о историји људског духа и поврати осећај светог, неотуђивог, истински вредног борбе. При том су основни корпус изучавања чинило Толкинови романи *Силмарилион* и *Господар прстенова*, док се као својеврсна митолошко-теоријска потпора (иако се не ради само о теоретским делима) изучавати Толкинова песма 'Mythopoeia', збирка есеја Беовулф: Чудовишта и критичари (најзначајнији је свакако есеј „О бајкама“), као и колекција Толкинових писама.

У настојању да се Толкинов имагинаријум рашчлани, било је потребно најпре установити две најопширније целине – једну која структуром и мотивима припада ономе што се данас управо захваљујући Толкину жанровски сматра епском фантастиком, а која се темељи на епском наративу и бајци, за шта је *Господар прстенова* најдиректнији и најобухватнији пример, и другу која се још директније препознаје као митопетика јер се недвосмислено темељи на миту односно митолошкој космогонији, за шта је пак јасан пример *Силмарилион*, дело које је Толкинов син тек постхумно објавио 1977. године а које је Толкин на нивоу радње „хронолошки“ распоредио у раздобље које претходи *Господару прстенова*, односно приповедно започиње „митом“ стварања света. Толкин је писање *Силмарилиона* започео 1917. године и радио је на њему све до смрти 1973. године - реч је, дакле, о митолошком систему на коме је радио читавог живота па је јасно зашто критичари попут Џосефа Пирса ово дело сматрају „материцом“ из које је читав Толкинов опус потекао. Интересантно је да Толкин, који је иначе био склон прерађивању својих записа и који *Силмарилион* никада није ни сматрао завршеним, једино тај „мит постања“ којим *Силмарилион* отпочиње никада није мењао. Јасно је, дакле, да је управо та митолошка основица необориви стожер на који се потоња грађа

ослања и из које израста Толкинов комплексни систем.

Потом је било неопходно и ове целине даље рашчланити, односно установити у првој који елементи припадају уопштено узев фантастици, који епици а који бајци, где се они и те како преклапају. Рецимо, имајући у виду да је делокруг бајке јунак а епике подвиг, *Господар прстенова* је јединствен пример садејства та два, односно и јунак (а исто тако и читава дружина као један обједињен јунак) и подвиг у трилогији имају водеће место. Уз примену неких класичних модела у тумачењу бајке, као што је свакако Пропов, ово дело је у дисертацији Марије Гичић Пуслојић посматрано и у светлу неких теорија које су само овлаш довођене у везу са Толкином, попут теорије миметичког ривалства Ренеа Жирара, или нису уопште, попут читања у кључу теорије бајке аустријског психијатра Бруна Бетелхајма. Сама Толкинова теорија бајке, изнета у његовом познатом есеју „О бајкама“ незаобилазна је у тумачењу како ове прве, тако и друге целине, јер су њени елементи безмало свеприсутни у читавом његовом делу, односно елементе бајке можемо пронаћи како у епско-фантастичној тако и у митопоетској потки његових наративних тканица. На нивоу друге целине, било је важно издвојити елементе мита од елемената „поетике“ и посветити се Толкиновој теорији митопоетике односно суб-креације као потраге за истином. Ауторка дисертације овде прави и плодотворно поређење са митопоетиком Вилијема Блејка, односно елиминацијом њених законитости уочава разлике и истиче елементе који су карактеристични за Толкина. Још једно необично поље поређења јесте недавно објављена *Црвена књига* К. Г. Јунга, јер се њена тенденција ка излетима „активне имагинације“ као силаска душе у себе у потрази за истином може употребити у проналажењу одговора везаних за Толкинову потрагу о којој је овде реч. Свакако, неопходно је сагледати неке савремене теорије мита, посебно на нивоу његовог односа са истином и временом, јер управо ту леже неке од основних законитости Толкиновог подвига. Овде се мора узети у обзир и питање хришћанске симболике: премда расправа на ту тему међу Толкиновим критичарима пламти већ деценијама, кандидаткиња је уверљиво доказала да је читање у хришћанском кључу у основи непотребно, а донекле и опструктивно за разумевање ових дела.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

У припреми *Kreacija kao istina: verodostojnost mitopoetskog postupka i njegov veliki apologeta Dž. R. R. Tolkien*, časopis *Savremenik*, Beograd

2014. *Mitološko ruho Rastka Petrovića u Burlesci gospodina Peruna boga groma*, Zbornik radova sa međunarodne konferencije *Konteksti*, Filozofski fakultet, Novi Sad, digitalno izdanje <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2014/978-86-6065-292-0>

2011. *Kako je Hinako Abe postala gospa od polja*, *Letopis Matice srpske*, Novi Sad, knj. 490, sv. 1-2,

jul/avgust

2011. *Pesme pobune i pokajanja: Postkolonijalni pesnik Bob Marli, Letopis Matice srpske, Novi Sad, knj. 488, sv. 1-2, jul/avgust*
2010. *Sin, Redemption and Farewell in Mary Shelley's Frankenstein, Marija Gičić Puslojić, Reči, časopis za jezik, književnost i kulturološke studije Fakulteta za strane jezike u Beogradu, br. 2*

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација Марије Гичић Пуслојић нуди целовит поглед на књижевно стваралаштво Џона Роналда Рејела Толкина. У раду су успостављене и паралеле са другим видовима уметности (ликовном или филмском, на пример), који на разне начине укључују књижевне радове овог аутора, чиме је употпуњена слика интердисциплинарног интегрисања у контексту свеукупне пишчее поетике која еклектички повезује најразличитије семантичке и стилске кодове у хомогени дискурсе, односно – како је то ауторка формулисала у темељно образложеној и одбрањеној, кључној теоријској синтагми свог рада - митолошко-поетички имагинаријум. Дисертација уверљиво показује да се као једна од најзначајнијих особина Толкиновог стваралаштва издваја својеврсна „потреба за бајком“ која је двосмерна, односно протеже се са њега као приповедача, који има улогу кључара света бајки, до читаоца, посвећеника који у тај свет ступа. Поред романа *Силмарилион*, те *Господара прстенова* као пишчевог неоспорног *magnum opusa*, овде је од највећег значаја за тумачење Толкинов есеј „Тајни порок“, а у светлу Бетелхајмове теорије и неких ставова С. Т. Колрица може се говорити о приповедању као врсти искупљења, његовом ритуалном и едукативном карактеру, у непрестаном настојању да се магија бајке на рашчини већ приближи читаоцу.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА НАПОМЕНА: Навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Промишљеним и теоријски чврсто утемељеним ишчитавањем књижевног опуса Џона Роналда Рејела Толкина, кандидаткиња је дошла до читавог низа истински иновативних увида и закључака. Те је закључке у својој докторској дисертацији изложила прегледним и јасним научним стилем, који употпуњује одличан утисак о овом научном делу.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

На основу свега изложеног, сматрамо да је Марија Гичић Пуслојић обрадом теме под насловом Mythopoetic Imaginarium of J. R. R. Tolkien (Митолошко-поетички имагинаријум Џ. Р. Р. Толкина) сачинила вредно научно дело, од несумњивог значаја за српску англистику и науку о књижевности. Због тога предлажемо наставно-научном већу Филолошког факултета да ову докторску дисертацију прихвати, а кандидакињи одобри приступ усменој одбрани рада.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. др Зоран Пауновић
2. др Александра Јовановић
3. др Бојана Вујин